

ویژگی‌های کتاب احکام الملل ابوبکر خلال

کتابی از ابوبکر احمد بن محمد خلال (م ۳۱۱) با عنوان احکام اهل الملل در دست است که از نظر فقهی اجتماعی اهمیت زیادی دارد.

کتابی از ابوبکر احمد بن محمد خلال (م ۳۱۱) با عنوان احکام اهل الملل در دست است که از نظر فقهی اجتماعی اهمیت زیادی دارد.

به گزارش خبرگزاری مهر، متن زیر یادداشتی است که حجت الاسلام رسول جعفریان استاد تاریخ دانشگاه تهران در مورد ویژگی های کتاب احکام الملل نوشته است:

کتابی از ابوبکر احمد بن محمد خلال (م ۳۱۱) با عنوان احکام اهل الملل در دست است که از نظر فقهی اجتماعی اهمیت زیادی دارد. بر حسب اطلاع بنده، به رغم این که احکام ذمیان، شامل یهود و نصارا و مجوس در بسیاری از ابواب فقهی به تناسب آمده، اما یک کتاب مستقل در فقه شیعه در این باره یعنی احکام ملل وجود ندارد. برای مثال، در باره احکام ازدواج با آنها، در کتاب نکاح، یا احکام گرفتن جزیه در باب جهاد و جز آن، آمده است. اما این کتاب خلال، بر اساس «الجامع لمسائل الامام احمد بن حنبل» همه احکام «ملل» را یک جا، ذیل عناوین مختلف آورده است.

تقسیم بندی ابواب کتاب جالب است. در کتاب الایمان، احکام اطفال مشرکین را آورده، چنان که از اسلام آوردن آنها و تبعاتی که دارد بحث شده است. در کتاب المناسک، در باره آمدن آنها به مکه بحث شده است. در کتاب الزکات، نکاتی درباره ارتباط آنها با زکات آمده است. در کتاب البیوع، احکام خرید و فروش با آنان آمده، در کتاب النکاح به همین ترتیب احکام ازدواج با آنان درج شده است تا آخر.

بدین ترتیب این کتاب، به طور مستقل، احکام ملل را شامل یهود و نصارا و مجوس آورده و عبارات زیادی به عنوان استفتاء و فتوا و حدیث، نقل کرده است. بخشی از این مطالب درباره مجوسیان است، و از دل آنها می توان به وضعیت ایرانیان مجوسی مقیم عراق آن وقت و احياناً نقاط دیگر پی برد. طبیعی است که در این میان، معلوماتی نیز در باره باورهای دینی این گروه ها هست. برای مثال درباره صائبین نکاتی آمده که بر اساس آن، آنها را به یهود مرتبط کرده است. بماند که از لابلای آن می توان در باره تبدیل سیاست های جاری خلفایی مانند عمر خطاب یا عمر بن عبدالعزیز و حتی متوکل عباسی و دیگران، به احکام شرعی اطلاعاتی را به دست آورد.

در اینجا یک نمونه را اشاره می کنم:

یکی از این احکام آن است که می بایست، اهل ذمه و کسانی که جزیه می پردازند، عرب های مسلمان مسافر را یک شبانه روز مهمانداری و پذیرایی کنند. اختلاف نظرها در سایر کتاب ها، تا سه شبانه روز هم هست. این شرط عمر، بعدها به صورت حکم ثابت شرعی در احکام ذمیان درآمد. این موارد بسیار فراوان است که به رغم آن که نه در قرآن و نه حدیث نبوی شاهی ندارد، اما به صرف این که سنت خلیفه است، شرعی و ابدی هم شده است.

در منابع دیگر نوشته اند که عمر برای نصارای شام و جزیره، سه روز مهمانی را شرط کرد، در حالی که بر نصارای سواد عراق، یک شبانه روز را شرط کرد، زیرا از نظر مالی وضع پایین تری داشتند [وعمر رضی الله عنه لم یشرط علی طائفة معینة، بل شرط علی نصاری الشام والجزیره و غیرهما، ففی شرطه علی نصاری الشام والجزیره ضیافة ثلاثة أيام لیسارهم وإطاعتهم ذلک. وأما نصاری السواد فشرط علیهم يوماً ولیلة، لأن حالهم کان دون حال نصاری الشام والجزیره. فکان عمر رضی الله عنه یراعی فی ذلک حال أهل الکتاب؛ کما کان یراعی حالهم فی الجزیه وفی الخراج]. و آمده است که عمر نوع غذا و دادن علوفه را شرط نکرد، و این مساله در هر مورد به عرف آن قوم و وضع آنها مربوط می شود.

اما چهار روایتی که در کتاب احکام الملل خلال آمده به این شرح است:

۱. خلال می گوید: محمد بن علی مرا روایت کرد، از مهنا که از احمد بن حنبل در باره حدیث ابن ابی لیلی پرسید: «عمر بر اهل سواد و اهل جزیه، یک شبانه روز را معین کرد». مهنا گوید: از احمد پرسیدم: یک شبانه روز یعنی چه؟ گفت: این که باید مهمان داری کنند. (ش ۱۰۰۲).

۲. خلال گوید: محمد بن علی گفت: به احمد گفتم [این روایت را که] «عمر بن خطاب، یک شبانه روز را بر اهل سواد و اهل جزیه معنی کند. گفت: وقتی ما بر آنان ولایت می یافتیم، می گفتند: شباً شباً!» از احمد پرسیدم: یک شبانه روز یعنی چه کار کنند؟ گفت: مهمان داری می کردند. پرسیدم: شباً شباً یعنی چی؟ احمد گفت: شباً شباً به فارسی، یعنی لילה لילה. (ش ۱۰۰۳). [شاید مقصودشان این بود که فقط شب نزد آنان بمانند، چون روز سرکار و زندگی خود هستند].

۳. خلال گوید: عبدالله بن احمد بن حنبل گفت: پدرم از وکیع، و او از هشام، او از قتاده، او از حسن، ت. از احنف بن قیس روایت کرد: «عمر بر اهل ذمه، یک شبانه روز را شرط کرد. نیز این که پل ها را اصلاح کنند، و این که اگر مردی از مسلمین میان آنان کشته شد، باید دیه او را بپردازند». (ش ۱۰۰۴)

۴. خلال گوید: عبدالله بن احمد بن حنبل گفت: پدرم از وکیع از ابی اسحاق از حارثه بن مضرب نقل کرد: عمر بر ذمیان شرط کرد تا یک شبانه روز مهمانداری کنند. اما اگر مسافران به خاطر باران یا بیماری نتوانستند حرکت کنند، دو روز از آنان مهمانداری. اگر بیشتر ماندند، از اموال خودشان، خرجشان را متکفل شوند (ش ۱۰۰۵).